

НАУМ РЕЗНІЧЕНКО

«ЦІЄЮ КНИГОЮ
Я ПРЕДСТАВЛЯЮ
ВАМ СВОГО БАТЬКА...»

**Світло в темряві: Розповідь
Сімона Стерлінга, який пере-
жив Голокост, розказана ним
Філіс Стерлінг Якобс / Пер.
з англ. – К.: Український центр
вивчення історії Голокосту,
2012. – 120 с.**

У цієї книжки, яка продовжує серію «Бібліотека спогадів про Голокост», започатковану УЦВІГ у 2007 році, два автори – батько і дочка. Батько – оповідач, дочка – слухач, мовчазний, вдячний, співчутливий... Без цього рідного і чуйного співрозмовника, присутність якого в теперішньому часі розповіді створює *духовний простір діалогу*, – не було би цієї книжки.

Моїсею знадобилося сорок років, щоби вивести народ Ізраїлю із Синайської пустелі до Землі Обітованої. Скільки ж років мало минути, щоби пролунала розповідь Сімона Стерлінга, щоби болісні спогади про життя у пеклі, нарешті, втілилися у слові? Настав час збирати каміння...

© Н. Резніченко, 2014

«Я завжди відчувала, що марево Голокосту було присутнє в нашому домі», – пише в передмові до книжки Філіс Стерлінг. Історію про життя своєї сім'ї під час нацистської окупації Польщі вона вперше почула лише в 1980 році, коли їй виповнилося тридцять чотири і минуло два роки після смерті її матері Софі Стерлінг. «Вона [мати] ніколи не розповідала мені безпосередньо про своє минуле і втрати, а я знала, що про це їй краще не запитувати. Навіть коли вона посміхалась, мені здавалося, що вона плаче». Лише одного разу, ще в дитинстві, Філіс почула пронизливий крик матері: «Вони вбили його в мене на очах!». Чотирирічна дівчинка так злякалася, що навіть не замислилася, про кого йдеться. Пережитий у ранньому дитинстві дуже сильний стрес було витіснено в підсвідомість на цілих тридцять років. І ось одного разу дочка запитала в батька, чи був у неї брат... З цього запитання розпочалася розповідь Сімона Стерлінга.

Людина не може цілими десятиліттями носити в собі невимовлені спогади про перебуті екзистенційні жахіття. Тож і Сімон, емігрувавши до США разом із дружиною та дочкою, яка народилася 1946 року в таборі для переміщених осіб у Фьоренвальді (Баварія), іноді намагався розповісти своїм новим американським друзям, як він вижив, живучи у смерті... Однак кожного разу відбувалося те, що ізраїльський поет Дан Пагіс, який у дитинстві дивом вижив у трьох таборах смерті, назвав «запломбованим вагоном». Цей вагон, один із сотень тих товарних вагонів, у яких євреїв доставляли до місць знищення залізницями Європи, сьогодні можна побачити в Меморіалі «Яд Вашем», у музеї в Дрансі, під Парижем, де розміщувався транзитний табір – проміжний пункт на шляху до Аушвіца, Собібора, Треблінки... Або в якомусь іншому музеї світу... До цього вагона можна увійти, оглянути експонати, поставити кілька запитань і вийти назовні... Однак чи можна з нього винести те, що стосується внутрішньої, потаємної сторони Катастрофи, яку неможливо перекласти жодною людською мовою?... Так само і розповідь про неї, навіть спроба адекватно відбити в слові потойбічний екзистенційний жах, сподіваючись, що відгукнеться слухач, котрий так само адекватно все розуміє, – заздалегідь приречена на поразку. «Запломбований вагон» – символ епістемологічної герметичності Голокосту, його ірраціональності й метафізичної абсурдності.

Нездійснена або неповна комунікація між тим, хто пережив Катастрофу, і тим, хто її *не* пережив, – поширена тема в художній літературі про Шоа і в самому житті. Сімон Стерлінг закінчує свою розповідь, власне, експлікуючи той самий «ефект» «запломбованого вагона»: «У Сполучених Штатах я мав справи з багатьма людьми. Ні з ким у мене не було проблем. Я завжди працював з усіх сил. Я намагався бути схожим на інших, тому що по-іншому і не могло бути...

Тільки коли я приходив додому і лишався сам, то ставав самим собою. Це була геть інша людина. Я ніколи добре не спав. У моїй пам'яті завжди виринали картинки про війну. День і ніч, день і ніч, день і ніч.

[...] Цьому ніколи не буде кінця. Ніколи не буде кінця. Коли я спілкуюся з людьми, котрі пережили те саме, що і я, – вони розповідають, що з ними відбуваються ті ж самі речі, що мають такі ж погані сни.

А тоді настає ранок. Я бачу знайомих людей. Не те щоб я не хотів розповідати їм, просто вони не зможуть цього зрозуміти. Вони будуть сприймати мене як безголового, чи ще там якось. Тому нічого не розказую. Бо що вони знають? Вони ж нічого не знають.

Взагалі-то, вони знають багато чого. Тільки не знають про те, що відбувалося. В цьому будинку я належу до чоловічого клубу. Тут всі дуже чудові люди. Ми розмовляємо про різні речі. Але я не розповідаю їм про це, тому що вони не хочуть знати. Якби я почав їм розповідати, вони не зрозуміли би, про що я говорю. Розумієш?

Отже, буде краще, коли я мовчатиму».

Гіркі слова епілога, які змальовують типову ситуацію глибокої психологічної самотності, що в ній після війни на довгі роки опинилися тисячі тих, хто пережив Катастрофу, чії розповіді сприймали як неймовірні й настрашливі – настільки, що їх просто не бажали слухати, – пом'якшує діалогічний «жест» оповідача, адресований дочці: «Розумієш?». Цей «жест», що потребує *розуміння*, звернутий і до читача як до потенційного, уявного співрозмовника. Адже те, що розповів дочці Сімон Стерлінг, виходить за межі приватної родинної історії. Як сказав Альбер Камю в романі «Чума» вустами журналіста Рамбера, «ця історія стосується однаково нас усіх». Для Філіс Стерлінг вона стала болісним, але необхідним відкриттям справжніх масштабів трагедії її сім'ї і всього єврей-

ського народу, який нацистська державна машина прирікла на тотальне знищення. Для широкого кола читачів книга «Світло в темряві» стає болісним відкриттям, однак водночас звеличує і збагачує духовний досвід людини як приклад виживання і відродження життя, яке опинилося в самому пеклі світової історії, – стоїчний приклад протистояння смерті та знайдення світла в темряві. Це головна лінія книжки, яку підкреслює епіграф-притча з Талмуду: «Коли Адам вперше побачив, як заходить сонце і все глибока темрява охоплює всесвіт, його розум наповнився жахом. Тоді Господь змилювався над ним і божественним провидінням підказав йому взяти два камені: ім'я одному – Темрява, а іншому – Тінь смерті, і потерти один до одного, і так отримати вогонь. Після цього Адам вигукнув із вдячною радістю: “Благословенний буде Творець Світла!”».

Творець Світла дійсно благословен у книзі-сповіді Сімона Стерлінга. Не раз Бог рятує життя головного героя, що висить на волосинці від смерті. Однак і сам герой – творець своєї долі і свого порятунку, що в його розповіді постає як *zasлужене диво*.

Сімону і його деморалізованій, зневіреній дружині, на очах у котрої вбили її шестирічного сина, допомагають вижити багато людей. Насамперед, це самовідданий друг, ще з молодих років, польський селянин Антон Лукашевич і його дружина Франка, ушановані після війни званням «Праведник народів світу». І безіменний в'язень Золочівського трудового табору, «один єврей з Бродів», який обліковував робітників залізниці і, ризикуючи життям, «не помітив» самочинного переходу до цієї групи Сімона, котрий готувався втекти. І двоюрідний брат Мардер, готовий поділитися з родичем золотими десятками. І поляк-водій, який довів утікача Сімона до Бродів, де залишилася в гетто Софі. І католицький священик Станіслав Мазак, котрому Лукашевич на сповіді розповів, що переховує євреїв. «Я бачив, як священик прийшов до будинку Антона, і Лукашевич напевно сказав йому, що я тут. Він не зайшов всередину стайні, щоб побачитись зі мною, тому що боявся, щоб хтось нас не помітив. Мазак ходив напроти стайні і співав. Він співав! Я не пам'ятаю, що саме; він співав повільно польською. Він ходив напроти стайні десять чи п'ятнадцять хвилин. Я стежив за ним. Він знав, що ми були там, і співав, щоб дати нам більше надії, чи щось схоже на це. Так, він був дуже гарним паном».

Однак і Сімон у нелюдських умовах залишався «дуже гарним паном». Щоби вижити в гетто, в'язні робили схованки, до того ж не одну, а кілька і в різних місцях (одна з таких схованок урятувала життя Софі Стерлінг, коли її чоловіка відправили до Золочівського трудового табору). Це вимагало великих фізичних зусиль. «Я був молодим, мені було майже сорок, і кожен хотів бути моїм напарником. Я приймав кожного, хто хотів допомагати». У цих словах відбито благородну моральну позицію, котрої герой дотримувався упродовж усього часу перебування в пеклі. Ось він рие землянку для знесиленої Піни Поташ і двох її маленьких синів, ось уночі в заметіль вирушає з лісу до села, аби принести Софі, що вмирає з голоду, шматочок хліба, а потім ділить цей хліб між дружиною і дітьми Піни. Ось дає слухні рятівні поради родичам, що до них прибилися, як вижити взимку в лісі. Поступово довкола Сімона збирається велике коло людей, і він, перебуваючи на межі фізичних і моральних сил, змушений нести непосильний тягар відповідальності за їхні життя. «Я приймав кожного...» – можливо, саме в цьому полягає розгадка дива, яке так часто дарує героєві доля: з'єднання з дружиною після довгих тижнів болісних пошуків; зустріч у лісі з братом і швагром; порятунок від смерті під час лісових облав, що їх німці влаштовували за доносами польських селян; сорокаденне перебування на межі життя і смерті, коли Сімон захворів на важку форму тифу, тривале лікування в житомирському шпиталі і зрештою щасливе одужання; повернення до рідних Щуровичів і нова зустріч з дружиною; непросте виживання за нової влади; складний і ризикований перехід радянського кордону на шляху до американської окупаційної зони; еміграція до США, де герой починає нове, цілком успішне життя. І, нарешті, найбільше диво, диво-дивина – народження дочки, котрій судилося донести до нас голос її багатостраждального, благородного і мужнього батька. «Історія мого батька – це низка спогадів про людяність у світі, який втратив глузд. Це історія кохання, обов'язку, відваги, віри, надії і турбот, переповнена болісними втратами і душевними травмами. Це також історія емігранта, який сам творить місце для себе в оптимістичній та багатообіцяючій Америці й одночасно бачить нічні страхіття про прекрасний світ, котрий було знищено».

Наприкінці додамо, що українською мовою книжку «Світ у темряві» переклали юні земляки Сімона і Софі Стерлінгів – учні Бродівської гімназії під керівництвом учителів історії А. Корчака (промовисте прізвище!) і Г. Лисик. «Історії також подорожують. А деякі з них зрештою знаходять дорогу до місця, де розпочалися. Це одна з таких історій». Цими словами Філіс Стерлінг, які містять думку про безперервну естафету пам'яті, ми б хотіли завершити огляд книжки, у якої – як сказано вже на початку – два автори.

Ще раз прислухаємося до їхніх голосів.

Батько: «Я не хочу розповідати тобі про це. Я не хочу робити тобі боляче».

Дочка: «Він говорив майже без вагання, так, наче подумки роками готував свою розповідь. А я була готова слухати».